

УДК 786.8+ 78.071.4

*Співаченко Оксана Святославівна,
аспірант Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
spivachenko1809@gmail.com*

ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ Ф. Г. СТРАВІНСЬКОГО В УКРАЇНСЬКОМУ РАКУРСІ (ДОСВІД РЕКОНСТРУКЦІЇ)

Мета роботи – довести доцільність використання просопографічного методу в мистецтвознавчих дослідженнях, здійснивши спробу відтворення просопографічного портрету Федора Стравінського в контексті його українських зв'язків. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні просопографічного методу в комплексі з методами джерелознавства та біографістики. При підведенні підсумків використано узагальнюючий метод. **Наукова новизна** полягає у відтворенні просопографічного портрету особистості Ф. Стравінського в українському контексті, що в мистецтвознавчому дослідженні пропонується вперше. **Висновки.** На основі джерельної бази з українських архівів відтворено просопографічний портрет Ф. Стравінського. Доведено, що метод реконструкції просопографічного («живого») портрету цілком доречний у сфері мистецтвознавчих досліджень і може використовуватися з метою глибокого пізнання творчої особистості, її людської сутності, проникнення у пласти духовного й інтелектуального світу особи.

Ключові слова: Ф. Г. Стравінський, просопографія, просопографічний метод, біографістика, джерелознавство, спеціальні історичні дисципліни, архівні документи.

Співаченко Оксана Святославівна, аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Просопографический портрет Ф. И. Стравинского в украинском ракурсе (опыт реконструкции)

Цель работы– доказать целесообразность использования просопографического метода в искусствоведческих исследованиях, осуществив попытку воспроизведения просопографического портрета Федора Стравинского в контексте его украинских связей. **Методология исследования** основана на применении просопографического метода в комплексе с методами источниковедения и биографистики. При подведении итогов использован метод обобщения. **Научная новизна** заключается в воспроизведении просопографического портрета личности Ф. Стравинского в украинском контексте, что в искусствоведческом исследовании предлагается впервые. **Выводы.** На основе имеющихся источников из украинских архивов воспроизведен просопографический портрет Ф. Стравинского. Доказано, что метод реконструкции просопографического («живого») портрета вполне уместен в сфере искусствоведческих исследований и может использоваться с целью глубокого познания личности, ее человеческой сущности, проникновения в пласты духовного и интеллектуального мира человека.

Ключевые слова: Ф. И. Стравинский, просопография, просопографический метод, биографистика, источниковедение, специальные исторические дисциплины, архивные документы.

Spivachenko Oksana, Postgraduate student, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

The prosopographical portrait of F. Stravinsky in the Ukrainian perspective (experience of reconstruction)

The purpose of the article is to prove the suitability of use of the prosopographical method in art studies researches, having attempted to reproduce the prosopographic portrait of Fyodor Stravinsky in the context of his Ukrainian ties. **The methodology** of the study is based on the use of the prosopographic method in combination with methods of source study and biography. The conclusions used the generalization method. **Scientific novelty** consists of the reproduction of the prosopographic portrait of F. Stravinsky's personality in the Ukrainian context, which is proposed for the first time in the art research study. **Conclusions.** A source database of Ukrainian archives restored the prosopographic picture of F. Stravinsky. It is proved that the method of reconstructing the prosopographic ("live") portrait is entirely appropriate in the field of art studies research and can be used for in-depth knowledge of the creative personality, of her human nature, for the penetration in the spiritual and intellectual worlds of the person.

Key words: F.G. Stravinsky, prosopography, prosopographical method, biography, source study, particular historical disciplines, archival documents.

Актуальність теми дослідження. Невід'ємним рушієм розвитку будь-якої науки є вміння комунікувати з іншими науковими сферами, водночас зберігаючи свою внутрішню динаміку. Якщо в точних науках будь-яке відкриття заперечує попередні досягнення й стає новою точкою відліку, для сфери гуманітаристики (зокрема, мистецтвознавства) основоположною залишається опора на досвід попередників. Новації ж до цієї наукової галузі найчастіше потрапляють через інтердисциплінарні зв'язки з іншими науками (насамперед це стосується оновлення методологічної бази), що й забезпечує актуальність таких досліджень.

Сфера історичних наук (основоположна для гуманітаристики) наприкінці XIX – на початку XX століття збагатилася новими спеціальними дисциплінами (архівістика, біографістика, генеалогія, геральдика, епіграфіка, кодикологія тощо). Природно, що процеси осучаснення в історичній науці так чи інакше вплинули на історичні галузі літературознавства (історія літератури), мистецтвознавства (історія мистецтв), театрознавства (історія театру), музикознавства (історія музики) тощо.

Саме у процесах оновлення історичної науки сформувалася спеціальна дисципліна – *просопографія*¹, як складова історико-біографічних досліджень. Суть її полягає у багатовекторному вивченні особистості або певної групи людей із застосуванням методів різноманітних історичних дисциплін (джерелознавства, генеалогії, графології, демографії, психолографії та ін.). Основне завдання просопографії – вивчення людини в сукупності усіх її якостей та характеристик.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття «просопографія», «просопографічний метод» були введені в науку у XIX столітті й використовувались при роботі з біографічними матеріалами. Самостійною дисципліною просопографія стала у XXI столітті – цього статусу вона набула завдяки російським історикам, які використовували її методи для відтворення «живих» портретів відомих авторів Античності, базуючись на їхніх творах та інших речових джерелах доби (М. Петрова), а також для дослідження елітарних груп суспільства (Т. Кандаурова, Ю. Юмашева) [5, 22].

Розвиток просопографічних студій тісно пов'язаний з історичними школами Західної Європи XX століття. Зокрема, потужний поштовх їхньому розвитку дали дослідження школи «Анналів» (М. Блок, Л. Февр), у яких саме

людина, з усіма її досягненнями та недоліками, виходить в історичних дослідженнях на перший план. Вивчення подій минулого та їхніх наслідків через людський чинник передбачає і просопографія.

В Енциклопедії історії України В.Томазов пропонує таке визначення: «Просопографія – спеціальна історична дисципліна, що вивчає весь комплекс джерел біографічного та іншого особистісного характеру, а саме: зовнішність, індивідуальні риси та якості, соціальне й етнічне походження, родинні зв'язки, кар'єру, різноманітні життєві обставини, тощо з метою створення портретів окремих осіб чи груп, об'єднаних за певними спільними критеріями, для реконструкції минулого як історії людей» [6]. Більш конкретно визначення дають автори довідника «Спеціальні історичні дисципліни»: «Просопографія – за допомогою методів джерелознавства, генеалогії, демографії, психології, психолографії, ономастики, нумізматики та інших спеціальних історичних дисциплін досліджує особу в усій сукупності її індивідуальних якостей та взаємостосунків з оточенням. Результатами просопографічного дослідження можуть бути: 1) реконструкція просопографічного портрета конкретної особистості; 2) створення колективної біографії кількох осіб, об'єднаних спільними чинниками; 3) опис способу життя і занять представників певних соціальних станів» [3].

Статус просопографії й до сьогодні вважається дискусійним. У дослідженнях істориків зустрічається різне трактування її змісту: одні вважають її спеціальною історичною *дисципліною*, інші – частиною біографістики або лише *методом (сукупністю методів)* реконструкції життєвого шляху особистості чи певних суспільних груп.

Найбільш ретельно і повно, на наш погляд, зміст та завдання просопографії розкрито у статтях українського історика Інни Старовойтенко ([4]; [5]), яка, в свою чергу, спирається на праці зарубіжних та вітчизняних науковців: І. Божилова, Я. Дашкевича, Т. Маурера, Н. Миронець, М. Петрової, С. Світленка, В. Щербака, Н. Яковенко та ін.²

Будучи складовою біографістики, просопографія має особливий предмет дослідження – глибоке пізнання особистості, її людської сутності, проникнення у пласти духовного й інтелектуального світу особи (для біографістики першочерговим залишається зібрання формальної інформації – фактологія, події, дати – так би мовити, заповнення анкетних даних). Об'єктивність та правдивість суджень, показ як позитивних, так і негативних сторін особистості, притаманні просопографії, визначають її сутність і дають науковцям можливість створювати «живі» портрети людей.

Вітчизняними науковцями вже було здійснено спроби відтворити просопографічний портрет на прикладі мистецьких родин. Першими стали дослідження істориків: «Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби» Т. Березовської [1] та «Джерельна база просопографічного портрета родини Старицьких (40-і рр. XIX ст. – поч. XXI ст.)» О. Гураль [2]. Використання просопографічного методу в мистецтвознавчому дослідженні пропонується вперше.

Мета дослідження – довести доцільність використання просопографічного методу в мистецтвознавчих дослідженнях, здійснивши спробу відтворення просопографічного портрету Федора Стравінського в контексті його українських зв'язків.

У контексті нашого дослідження, що має на меті вивчення життєтворчості оперного співака, батька композитора Ігоря Стравінського, Федора Гнатовича Стравінського (1843–1902), саме просопографічний метод уявляється актуальним для досягнення бажаного результату.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає І. Старовойтенко, визначальним фактором досконалого просопографічного дослідження слугує наявність різнотипних джерел [4, 60]. Специфіка дослідження постаті Ф. Г. Стравінського на даному етапі полягає у висвітленні *українських векторів* життєтворчості митця на основі віднайдених в українських архівах документів, матеріалів київської преси відповідного часу та спогадів сучасників, які раніше не публікувалися³.

Найпершими джерелами, необхідними для дослідження, І. Старовойтенко називає *офіційні документи та папери* конкретної особи (атестат, диплом, свідоцтво, паспорт, посвідчення), а також *довідково-статистичні документи зі списками осіб, їхніми біографічними даними та особистісними характеристиками*.

Українські архіви зберегли документи, які дають нову, конкретизують або підтверджують вже відому інформацію про Ф. Стравінського. Переважна більшість з них була віднайдена та оприлюднена нами вперше⁴. Головним чином це документи, пов'язані з періодом навчання Ф. Стравінського в Ніжині (Ніжинська гімназія та Юридичний Ліцей кн. О. Безбородька), Одесі (Новоросійський університет) та Києві (Університет св. Володимира), зокрема:

- *списки* студентів, зарахованих на навчання до університетів (Київ, Одеса) та загальні списки учнів гімназії (Ніжин);
- *відомості* про успіхи та поведінку учнів гімназії, Ліцею (Ніжин);
- *протоколи* засідань Ради Ліцею Князя О. Безбородька та Університету св. Володимира;
- *заяви-прохання* про переведення з Новоросійського університету до Університету св. Володимира;
- *виписки* про накладання стягнень на учнів гімназії (Ніжин).

Такі різнотипні та часом неординарні (як «Виписки о наложеных взыскаиях на учеников гимназии (1860 г.)») документи насамперед дають інформацію про точний час навчання Ф. Стравінського у тому чи іншому закладі (що важливо з огляду на плутанину у друкованих джерелах), підтверджують його приналежність до дворянського роду та православне віросповідання (у списках студентів походження та віросповідання вказані у спеціальних графах); заяви та виписки з протоколів розкривають успішність в навчанні, пояснюють причини зміни навчальних закладів тощо.

Для суто біографічного дослідження цієї інформації було б цілком достатньо, але просопографічний метод передбачає багатовекторний розгляд віднайдених документів. Приміром, прохання-заява Ф. Стравінського про переведення з одного університету до іншого, написана ним самим, є цінним

артефактом для графології та документології, а порівняння документу з таким самим проханням, але написаним іншим студентом⁵, передбачає використання компаративного методу.

Особливо цікавими для просопографічного дослідження є нетипові документи – наведемо приклад із віднайдених нами в архівній справі Ніжинської гімназії⁶. Окрім фактологічної інформації, їхній зміст розкриває особливості поведінки учня Ф. Стравінського:

«Выписки о наложенных взыскаиях на учеников гимназии (1860 г.)»

[Погарецкий Яков]

21 авг. 1860 г. Погарецкий Яков за драку посажен в карцер. (Бил Ф. Стравинского).

Милорадович Михаил

22 авг. 1860 г. Милорадович Михаил за то что бил Стравинского Ф-а, не хотевшего идти домой со всеми другими учениками, посажен в карцер.

Варіантів розуміння змісту цих «виписок» з психологічної точки зору може бути безліч, але на них необхідно зважати, маючи за мету відтворення «живого» портрету особистості. З одного боку, можна говорити про слабкість, невпевненість у собі, відлюдкуватість Ф. Стравінського: перед нами школяр, який не може протистояти, дозволяє ганьбити себе, насміхатись. Знайомство з наведеним документом робить такий висновок очевидним. З іншої сторони, на момент описаного випадку Ф. Стравінському виповнилось 17 років, тож його однокласники були молодшими за віком, і саме тому він міг не дозволити відповісти кривдникам тим же способом⁷.

Стриманість у діях та вчинках простежуються впродовж усього життя митця, і швидше за все, це ознака його вихованості та інтелігентності, а не вияв слабодухості. «Відлюдкуватість» також можна розглянути як рису, притаманну творчим особистостям. Відстороненість від соціуму, самозаглиблення, обмежене коло спілкування характерні для Ф. Стравінського і в дорослому віці.

Наступним типом джерел для просопографічних студій є *генеалогічні джерела*: дерево роду, родовід, родинні легенди тощо.

Найбільш ретельно родовід Стравінських представлено у працях іноземних дослідників (поляка Людвіха Ерхарда та американця Стівена Волша), присвячених композитору І. Ф. Стравінському. У вітчизняних працях це питання лишається не розкритим. Завдяки знахідкам в українських архівах, а також інформації з епістолярних та мемуарних джерел, нами здійснено спробу створити дерево роду Стравінських, що дало можливість відкрити нові родинні зв'язки митця з Україною.

Віднайдено інформацію про рідного дядька Федора – Якова Гнатовича Стравінського та його синів Карла і Миколу. З'ясовано, що дядько митця жив і працював у Глухові місцевим лікарем. Обидва його сини продовжили справу батька. Карл (приблизно 1844/1845 рік народження) навчався водночас з Федором в Університеті св. Володимира, але на іншому факультеті (природничому)⁸. Микола Стравінський (1846–1907) дослужився до ординатора Імператорської пологової клініки, і Федір мав змогу спілкуватись з ним після переїзду до

Петербурга (з 1876 р.). С. Волш зазначає, що Микола не дуже ріднився з Федором, бо вважав себе поляком і зневажав брата за індиферентну громадянську позицію [8, 13]. З документа про Якова (батька Миколи) дізнаємося, що Карл та Микола були римо-католицького віросповідання. Федір же був православним, ніколи не позиціонував себе поляком, радше демонстрував свою українську приналежність (у творчості, літературно-мистецьких вподобаннях тощо). Такі нюанси родинних зв'язків, підкріплені документальними свідченнями, проливають світло на досконаліше пізнання особистості Ф. Стравінського.

У цьому ж руслі можемо трактувати задокументований київським поліцеймейстером факт «о беспорядках, произведенных толпою молодых людей против артистов Стравинского и Массини»⁹. Законослухняний громадянин Ф. Стравінський сторонився конфліктів, однак інколи публічній особі важко цього уникнути. В останній бенефіс артиста в Києві (березень 1876 р.) публіка після спектаклю влаштувала довкола театру такий безлад, що Ф. Стравінський з дружиною ледь дісталися своєї квартири, а директору театру довелося звернутися у поліцію, аби заспокоїти шанувальників. Копію доповідної записки, у якій описано подію, можна віднести до *судово-слідчих справ*, наявність яких дає досліднику можливість ретельніше змалювати просопографічний портрет особистості¹⁰. Певним чином задокументована подія характеризує й професійний рівень артиста: київська публіка завжди була вимогливою до співаків, і мало кому із солістів «пощастило» отримати такий шквал емоцій захоплених фанатів.

З огляду на віднайдені документи констатуємо характерні для особистості Ф. Стравінського риси: принциповість (у випадку з ситуацією в гімназії), наявність власної думки та позиції (у відносинах з родичами), впевненість в собі, наполегливість у будь-якій справі та непохитність в прийнятті рішень (як, приміром, у ситуації з переїздом на службу до столичного театру).

Базовими для відтворення «живого» портрету особистості є *джерела особового походження*: автобіографічні матеріали, родинне і приятельське листування, мемуарні документи (щоденники, записні книги, тощо). Переважна більшість документів такого типу зберігаються в російських архівах і на сьогодні практично недоступні. Але навіть з опублікованої (невеликої) частини листування артиста [7] дізнаємося про знайомство співака з киянкою Анною Холодовською, деталі їхнього спілкування та одруження. Звичайно, манера висловлювання артиста в листах до коханої людини демонструє зовсім інші грані особистості їхнього автора. Пестливі звертання («дорогая моя прелесть, бесценное мое сукровище Нюточка, милая моя» [7, 87]), щирість та відвертість вислову засвідчують ніжність, ліричність та дитячу безпосередність, притаманні натурі Ф. Стравінського: «...Не успел я опомниться от впечатления произведенного твоим вчерашним письмом на меня, как вдруг сегодня снова получаю письмо. Я от восторга чуть не прослезился, вспомнив, что я уже мужчина и притом солидный муж, удержался и прочел, выдержав характер» [7, 87].

До мемуарних документів належать і славнозвісні «Розрахункові книги» Ф. Стравінського – свого роду щоденник артиста. Впродовж усього дорослого життя (з 1877 по 1902 рр.) Ф. Стравінський скрупульозно нотував свої щоденні

фінансові прибутки та витрати – вже сама наявність документа такого типу свідчить про його заощадливість, самодисципліну та відповідальність.

Ще одним надзвичайно важливим документом, що дає інформацію про досліджувану персону та є невід'ємним елементом її просопографічного портрету, є *фотографії*. Професійні і любительські, портретні та групові, вони часто відкривають нові грані характеристики людини, адже зовнішній вигляд є відображенням внутрішнього стану. Звичайно, більш достовірну та правдиву інформацію дають репортажні (зроблені у моменти вияву безпосередніх емоцій особистості), а не постановочні (режисовані фотографом) світлини. У випадку з Ф. Стравінським переважна більшість фотознімків є постановочними – в образах виконуваних оперних героїв. Такого роду світлини не дають особистісних характеристик, але демонструють багатство й майстерність образних перевтілень артиста.

Основна частина світлин Ф. Стравінського збереглась у родинному архіві та архіві Імператорського Маріїнського театру, де співак працював з 1876 року до кінця життя (1902 р.). Однак в архіві музею театрального, музичного та кіномистецтва України також віднайдено оригінали двох портретних фотографій митця¹¹. На одній зі світлин фокус зосереджено на обличчі співака, на іншій бачимо Ф. Стравінського у повний ріст та в образі оперного персонажа¹².

Беручи до уваги те, як Ф. Стравінський ставився до створення образу оперного героя (ретельно вивчав історичну літературу, самостійно робив замальовки гриму, вносив корективи до підбору костюму тощо), постановочні фотографії артиста можна вважати почасти і його витвором мистецтва. *Наукові та художні твори*, як ніякі інші документи, розкривають внутрішню сутність своїх авторів, є способом їхнього самовираження, а відтак покликані стати цінним артефактом для змалювання просопографічного портрету особистості.

У межах статті неможливо розкрити усіх нюансів творчої діяльності Ф. Стравінського. Окрім особливого та оригінального підходу до роботи над оперними образами та вивчення оперних партій, співак мав талант художника, а також був знаним на весь Петербург бібліоманом і колекціонером.

Потяг до живописного мистецтва у митця проявився так само рано, як і музичні здібності. Ще навчаючись в гімназії, Федір захоплювався уроками малювання і швидко засвоїв необхідні навички. Навіть обираючи дорогу в мистецтві, юнак вагався між консерваторією та Академією мистецтв. Спадщина Федора Гнатовича як художника-любителя вражає своєю чисельністю та жанровим різноманіттям¹³. Найбільш важливе місце в образотворчій спадщині Ф. Стравінського займають портрети – передусім різноманітні комічні шаржі на виконані оперними акторами ролі, а також зроблені під час спектаклів замальовки глядачів. Чільне місце займають і автопортрети в образах створених ним оперних персонажів – зіграних та тих, яких не вдалося втілити на сцені.

Багатий на творчі обдарування Ф. Г. Стравінський ніколи не переставав самовдосконалюватися, поповнювати свій багаж з різних галузей знання. Усі його художні здобутки – артиста, співака та художника – завжди були підкріплені глибокими знаннями історії, літератури, живопису, архітектури тощо. У Петербурзі Ф. Стравінський був власником одного з найбільших на той

час приватних книжкових зібрань. Бібліотека артиста складалася з творів російських та зарубіжних письменників, книг з історії, музики, літератури, образотворчого мистецтва, філософії, історії театру, політичної економії; були представлені також різноманітні енциклопедії, довідкові видання, каталоги, путівники, словники, журнали, альманахи. Окрему частину бібліотеки становили зібрання гравюр, портретів, ілюстрацій. До сьогодні, на жаль, бібліотека не збереглася: після смерті Ф. Стравінського деякі книги було продано, багато втрачено під час блокади Ленінграда або просто вкрадено. На нашу думку, ця складова просопографічного портрету Ф. Стравінського потребує досконалішого вивчення, а, отже, є предметом окремого дослідження.

Наукова новизна полягає у відтворенні просопографічного портрету особистості Ф. Стравінського в українському контексті, що в мистецтвознавчому дослідженні пропонується вперше.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що метод реконструкції просопографічного портрету особистості цілком доречний у сфері мистецтвознавчих досліджень.

Життєтворчість Ф. Стравінського повна цікавих подій та історій. Частина їх розкрита, інша – лише починає розкриватись, завдяки зростанню інтересу науковців до постаті митця. Для відтворення цілісного просопографічного портрету співака є всі підстави, підкріплені необхідними для цього документами та джерелами, і український ракурс, представлений у статті, є тому підтвердженням. Завдяки інформації з різнотипних документів, віднайдених в українських архівах та різного роду джерел відтворено/проілюстровано важливу сторону цілісного просопографічного портрету митця.

Перед нами постає правдивий образ непересічної особистості, якій притаманний широкий спектр людських характеристик. У діапазоні життєвих подій від успіхів до невдач показано впевненого у собі та цілеспрямованого чоловіка. Емоційна стриманість Ф. Стравінського у повсякденному житті (і в юнацькому, і в дорослому віці) компенсується яскравим виявом емоційності у професійній діяльності (на оперній сцені) та художніх творах (портретах, пейзажах тощо). Чіткість у діях митця, його схильність до самодисципліни, скрупульозність, впевненість у переконаннях, простежені на різних прикладах, можна впевнено вважати характерними рисами особистості Федора Стравінського. Саме такі індивідуальні якості, на наше переконання, дали митцю можливість досягнути успіху й увійти в історію світового мистецтва, давши початок цілому мистецькому роду.

Примітки

¹ Термін «просопографія» грецького походження (πρόσωπον – обличчя, особа; γράφω – пишу). Перші просопографічні (по суті) дослідження сягають XVI століття і пов'язані з вивченням історії різних соціальних груп та окремих їхніх представників. Проте просопографія вважається відносно молодою історичною дисципліною, адже остаточно сформувалась у XIX столітті.

² На думку І. Старовойтенко, просопографія, насамперед, є близькою до джерелознавства, а не біографістики [4, 57].

³ Основна джерельна база дослідження постаті Ф. Г. Стравінського міститься у Санкт-Петербурзі і частково задіяна у працях російських музикознавців (В. Богданов-Березовський,

А. Гозенпуд, А. Виноградова). Після смерті Ф. Г. Стравінського (1902) та переїзду його дружини, Анни Кирилівни, до сина Ігоря в Швейцарію, усі речі, що належали артисту та берегли пам'ять про нього (зокрема особиста бібліотека) залишились у Петербурзі. Під час блокади Ленінграду значна частина їх була розкрадена і втрачена назавжди. До сьогодні не існує єдиного архіву Ф. Г. Стравінського: найбільша частина документів та речей розпорошені по архівах, музеях і бібліотеках Петербурга та Москви, інша – міститься в різних архівах України.

⁴ Див.: Редя В., Співаченко О. Федір Стравінський: українські сторінки життя та творчості. Музика. 2013. № 6. С. 46–51; Співаченко О. Федір Стравінський: роки навчання (за матеріалами українських архівів). Культура і сучасність. Київ : Міленіум, 2017. Вип. 2. С.165–174.

⁵ У справі «Дело КанцелярииПроректора Императорского Университета Св. Владимира, О приеме в Университет бывших студентов Киевского и других Университетов в 1-й половине 1866 года», віднайденій нами у Державному архіві м. Києва (Ф. 16. Оп. 368. Од. зб. 19. 154 Арк.), зберігаються «Прошения» студентів Ф. Стравінського та О. Холодовського. Однакові за змістом документи відрізняються манерою вислову, характером написання (побудова речень, тощо), що по-різному характеризує особистості однолітків.

⁶ Державний архів Чернігівської області. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. № 879. Арк. 45, 50.

⁷ Про причини пізнього початку навчання Ф. Стравінського див.: Співаченко О. Федір Стравінський: роки навчання (за матеріалами українських архівів). Культура і сучасність. Київ : Міленіум, 2017. Вип. 2. С. 165–174.

⁸ Про це свідчить документ «Дело проректора императорского Университета Св. Владимира, о выдаче окончившим курс Студентам удостоверений на выезд из города. Во 2 п. 1866 года», віднайдений у Державному архіві м. Києва (Ф. 16. Оп. 368. Од. зб. 32. Арк. 1.).

⁹ Дело о беспорядках, произведенных тол пою молодых людей против артистов Стравинского и Массини. ЦДДАУ м. Київ (Центр. держ. істор. архів України). Ф. 442. Оп. 55. Од. зб. 97. Арк. 2, 3, 4.

¹⁰ Згаданий бенефіс артиста передував його переїзду до Петербурга: на рішення Ф. Стравінського перейти на службу до столичного Маріїнського театру, де його чекали другорядні ролі та менша зарплатня, не вплинули ані надмірні овації та прихильність київської публіки, ані докори місцевої преси. Зокрема, журналіст газети «Киевлянин» (1876, № 106, підпис N.) зазначав: «Басов действительно в настоящее время на Руси нет, и те немногие, которым выпало на долю принадлежать к числу лучших, законтрактованы столицами, с которыми конкурировать частному антрепренеру нет никакой возможности, тем более, что и самые певцы предпочитают нередко меньшую плату на Императорских сценах большой в провинции. Примером служит хоть например Стравинский, который в качестве баса, исполняющего первые партии, получил с нашего антрепренера за один прошлый пост полторф тысячи и мог заключить контракт на настоящий сезон по 600 рублей в месяц, и все таки предпочел столицу, где исполняет второстепенные партии» (у цитаті збережено авторський стиль викладу).

¹¹ Музей театрального, музичного та кіномистецтва України. Архів Ф. Стравінського. Ін. № 65874, Ін. № 20607.

¹² Наразі достовірно ідентифікувати образ, у якому відображений Ф. Стравінський, не вдалося. Його герой вдягнутий у лицарський костюм часів Середньовіччя – виходячи з репертуару артиста, це може бути Марсель у «Гугенотах» Дж. Меєрбера або Раймонд у «Сарацині» Ц. Кюї.

¹³ Абрам Гозенпуд (Гозенпуд А. Ф. И. Стравинский – человек и художник [7, 7-53]) згадує про існування альбому, створеного самим автором, де є 161 малюнок; крім цього близько 40 малюнків на окремих листках (на сьогодні ці роботи зберігаються у Санкт-Петербурзькому державному театральному музеї). За жанрами це пейзажі, малюнки для дітей, шаржі, ілюстрації оперних героїв тощо.

Література

1. Березовська Т. В. Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби: автореф. дис. ...канд. істор. наук : 07.00.01 / Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2003. 18 с.
2. Гураль О. В. Джерельна база просопографічного портрета родини Старицьких (40-і рр. XIX ст. – поч. XXI ст.) :автореферат дис.. канд. історичних наук : 07.00.06 / Національна академія наук України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2014. 16 с.
3. Миронець Н., Старовойтенко І. Просопографія. *Спеціальні історичні дисципліни: Довідник*. Київ: Либідь, 2008. 424 с.
4. Старовойтенко І. Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень. *Українська біографістика*. 2008. Вип. 4. С. 50–66.
5. Старовойтенко І. Просопографія: підходи до трактування змісту наукової дисципліни в історіографії. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2006. Вип. 13. С. 6–27.
6. Томазов В. В.Просопографія. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наук. думка, 2012. Т. 9.С. 40.
7. Ф. Стравинский. Статьи, письма, воспоминания / ред. А. Гозенпуд. Ленинград : Музыка, 1972. 205 с.
8. Walsh S. Stravinsky. A Creative Spring. Russia and France. 1882–1934. London :Pilmico, 2002. 698 p.

References

1. Berezovska T. V. (2003). The genus of Arkas: prosopographic portrait on the historical background of the day. Extended abstract of candidate's thesis. Odessa: Odesa I. I. Mechnikov National University. [in Ukrainian].
2. Gural O. V. (2014). The source base of the Starytsky prosopography family portrait (40s of the 19th century – beginning of the 21th century). Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: M. S. Hrushevs'ky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Myronets N., Starovoytenko I. (2008). Prosopography. Special Historical Disciplines: Directory. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
4. Starovoytenko I. (2008). Interpretations of the scientific discipline contents of Prosopographia in historiography. Ukrainian biography. (Vols. 4), (pp. 50–66). Kyiv. [in Ukrainian]
5. Starovoytenko I. (2006). Prosopography: Approaches to the interpretation of the content of scientific discipline in historiography. Special Historical Disciplines: Questions of theory and methodology. (Vols. 13), (pp. 6–27). Kyiv. [in Ukrainian]
6. Tomazov V. V. Prosopography. Encyclopedia of Ukrainian History. (Vol. 9), (p. 40). Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian].
7. F. Stravinsky. Articles, letters, memoirs. (1972). A Gozenpud. (Ed.). Leningrad: Muzyka[in Russian].
8. Walsh S. Stravinsky. (2002). A Creative Spring.Russia and France. 1882-1934. London: Pilmico.[in English].